

UDK: 341.217.2(4-672EU:497.11)

Biblid: 0025-8555, 71(2019)

Vol. LXXI, br. 1, str. 80–106

Originalan naučni rad

Primljen 6. decembra 2018.

Odobren 4. februara 2019.

DOI:<https://doi.org/10.2298/MEDJP1901080T>

Izazovi politike proširenja u svetlu transformacije Evropske unije – da li je porast evroskepticizma u Srbiji neizbežan?

Jelena TODOROVIĆ LAZIĆ¹

Apstrakt: Cilj rada je da pruži odgovor na pitanje u kojoj meri izazovi kroz koje prolazi Evropska unija utiču na stavove građana Srbije prema pitanju evrointegracija. Politika proširenja Evropske unije jedna je od uspešnijih nadnacionalnih politika imajući u vidu relativno uspešnu „transformaciju” država Centralne i Istočne Evrope koje su od 2004. do 2013. godine postale članice Evropske unije. Poslednjih godina politika proširenja nije visoko pozicionirana na agendi Unije. Razlozi su brojni, odgovor leži u izazovima sa kojima se suočava Unija, nedostatku integracionog kapaciteta ali ne treba zanemariti ni države članice, kao ni države kandidate za članstvo koje se takođe suočavaju sa određenim ograničenjima u pogledu procesa pristupanja Evropskoj uniji. Zapadni Balkan kome pripada i Srbija je region koji se nalazi u čekaonici za članstvo. Autorka polazi od hipoteze da transformacija kroz koju Unija prolazi, uključujući i skrajnutu poziciju politike proširenja, utiče na rast evroskepticizma među građanima Srbije kao jedne od država kandidata. Analiza evroskepticizma građana Srbije zasnovana je na rezultatima redovnog godišnjeg Istraživanja javnog mnjenja koje sprovodi Institut za političke studije iz Beograda. Autorka zaključuje da je evroskepticizam u Srbiji prisutan, najveći nivo zabeležen je odmah nakon Bregzita, ali se nakon toga stabilizovao i sada je u blagom opadanju.

Ključne reči: politika proširenja, evroskepticizam, Zapadni Balkan, Srbija, Evropska unija.

---

¹ Autorka je naučni saradnik u Institutu za političke studije, Beograd.

E-pošta: todorovic.j82@gmail.com

Evropska unija se poslednjih godina suočava sa nizom izazova, kako unutrašnjih tako i spoljašnjih – velikom ekonomskom krizom koja je otpočela 2008. godine, zatim monetarnom krizom u evrozoni, terorističkim napadima, porastom desničarskog evroskepticizma, Bregzitom, sve većim prilivom izbeglica i migranata koji je kulminaciju doživeo u jesen 2015. godine. Izazovi su otkrili nedostatak solidarnosti među državama članicama i poteškoće Evropske unije u sprovođenju zajedničke politike azila i migracije. Međutim, ako bacimo pogled unazad ka istoriji evropskih integracija, videćemo da je evropski projekat – današnja Unija odnosno ranije Zajednice, više puta u šest decenija dugom postojanju dolazio do raskršća. Pomenimo samo neka. Nakon najavljenog kompletiranja zajedničkog tržišta u drugoj polovini osamdesetih godina prošlog veka, Zajednice su se našle na prekretnici. Glasovi protiv produblivanja integracije pojavili su se najpre u Velikoj Britaniji, upravo tada se može govoriti o nastanku danas tako aktuelnog i popularnog fenomena evroskepticizam. Ova krizna situacija rezultirala je, ipak, produbljivanjem integracije odnosno usvajanjem Ugovora iz Mاستrihta. Između Mاستrihta i Ugovora o Ustavu, dogodile su se u kratkom vremenskom periodu još dve ugovorne revizije od kojih je druga (Ugovor iz Nice) bila posebno neophodna zbog blizine i izvesnosti velikog istočnog proširenja iz 2004. godine. Usledila je kriza u vezi sa neuspelim Ugovorom o Ustavu kada su holandsko i francusko „ne” na nacionalnim referendumima ozbiljno protresli temelje Unije i dodatno popularizovali fenomen evroskepticizma. Lisabonski ugovor predstavlja novo produbljenje integracije. On je na prvi pogled dugoročno rešio izgled i funkcionisanje Evropske unije, ali i pre nego što je stupio na snagu, Unija je bila pred vratima novog raskršća koje je započeto svetskom ekonomskom krizom, nastavilo se krizom u evrozoni, potom i migrantskom krizom, a situacija je dospela do vrhunca sa političkom krizom koja je usledila nakon Bregzita 2016. godine. Sve ovo zajedno govori o tome da se Unija danas nalazi na novom raskršću koje se od prethodnih razlikuje po tome što sve pomenute krize gotovo istovremeno drmaju naizgled stabilnu konstrukciju Unije. Neophodno je da se Unija transformiše i suštinski redefiniše unutrašnje odnose, ali ovog puta za razliku od prethodnih, rešenje neće biti kao do sada produbivanje integracije, makar ne za sve članice, ukoliko se izabere put koji u ovom trenutku deluje najizvesnije, put ka Evropi u više brzina.

Evropska unija je prihvatila proširenje kao najučinkovitije spoljnopolitičko sredstvo – može se tvrditi da je proširenje Unije bila najuspešnija politika promocije demokratije koju je ikada sproveo spoljni akter.² Politika proširenja dobila je konačne, danas prepoznatljive obrise (iako je i ranije postojala) tek nakon što je tzv.

---

² Milada Anna Vachudova, “EU Leverage and National Interests in the Balkans: The Puzzles of Enlargement Ten Years On”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 52, No. 1, 2014, p. 122.

istočno proširenje bilo izvesno. Sve tri strane koje učestvuju u politici proširenja (Evropska unija, države članice, države kandidati), treba da ispune neke preduslove da bi pomenuta politika bila uspešna: najpre, potreban je politički konsenzus o potrebi članstva, zatim integracioni kapacitet i na kraju ali ne i najmanje važan uslov – kredibilitet svih učesnika u ovoj politici.³ Evropska komisija je tokom prethodnih rundi proširenja bila glavni pokretač politike proširenja, poslednjih godina to više nije slučaj. Utisak je da stavovi nacionalnih parlamenata sve više određuju ključne političke odluke o proširenju. Na taj način unutrašnja politika u državama članicama postaje važna za mesto politike proširenja Evropske unije.

Politika proširenja Evropske unije i Zapadni Balkan

Milada Ana Vačudova (Milada Anna Vachudova) pripada grupi renomiranih autora koji se bave pitanjem proširenja Evropske unije i zastupa stanovište da se proces proširenja na Zapadni Balkan nalazi na veštačkom disanju, i da je konačno određište za države ovog regiona sve neizvesnije.⁴ Produbljena ekonomska kriza imala je dodatno negativan uticaj na politiku proširenja: ranije uspešan model spoljnih podsticaja poljuljali su mnogobrojni faktori a najviše rastuće nepoverenje zajedno sa neizvesnošću u vezi sa ishodom procesa proširenja.⁵ U Uniji poslednjih nekoliko godina vlada više nego oprezni optimizam, ali regionu Zapadnog Balkana umesto političkih floskula, bez ikakve sumnje, neophodno je više konkretnih rešenja.⁶

Od 2017. godine, proširenje Evropske unije na Zapadni Balkan nađe se mestimično među političkim prioritetima Unije, uglavnom zahvaljujući geostrateškim okolnostima pojačanog toka migracije tzv. Balkanskim pravcem i nužnosti tesne saradnje sa zemljama koje nisu članice Unije. U govoru o stanju Unije u septembru 2017. godine, predsednik Evropske komisije Žan Klod Juncker (Jean-Claude Juncker) potvrdio je politiku proširenja Evropske unije usmerenu na Zapadni Balkan kao značajno sredstvo za osiguranje političke stabilnosti Unije u

---

³ Tanja Mišćević, „Savremeni izazovi politike proširenja Evropske unije na Zapadni Balkan”, *Politi ka misao*, god. 53, br. 2, 2016, str. 134.

⁴ Milada Anna Vachudova, “EU Leverage and National Interests in the Balkans: The Puzzles of Enlargement Ten Years On”, op. cit., p. 124.

⁵ Milada Anna Vachudova, “Corruption and Compliance in the EU’s Post-Communist Members and Candidates”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 47, No. 2, 2009, pp. 43–62.

⁶ Dimitar Bechev, “The Periphery of the Periphery: The Western Balkans and the Euro Crisis”, *European Council for Foreign Relations Policy Brief*, No. 60, August 2012, https://www.ecfr.eu/page/-/ECFR60_WESTERN_BALKANS_BRIEF_AW.pdf, p. 1.

svetlu rastućih bezbednosnih pretnji na njenim granicama: „(a)ko želimo više stabilnosti u svom susedstvu, moramo zemljama Zapadnog Balkana ponuditi uverljive izgledе proširenja”.⁷ U februaru 2018. godine Evropska komisija je izložila novu strategiju proširenja – „Kredibilna perspektiva proširenja i pojačan angažman EU sa Zapadnim Balkanom”, koja je usled suprotstavljenih stavova vlada zemalja članica prošla kroz brojna usaglašavanja pre nego što je usvojena njena konačna verzija.⁸ U Strategiji se određuje 2025. godina kao inicijalna godina za pristupanje Srbije i Crne Gore. Stiče se utisak da se u njoj veoma oprezno upotrebljavaju termini kako se ne bi konkretno obećalo članstvo. To nas vodi zaključku da je dobar deo država članica izuzetno nepoverljiv kada je reč o proširenju Evropske unije na Zapadni Balkan. Junker je čak i rekao da je to indikativni datum kako bi se dve države Zapadnog Balkana ohrabrile, ali da treba istovremeno imati na umu da je Strategija pre svega neobavezujući politički dokument.⁹

Cilj Strategije je da se udahne novi život procesu proširenja, pokretanjem niza konkretnih inicijativa zamišljenih da donesu opipljive koristi građanima regiona. Strategija priznaje Zapadni Balkan kao deo Evrope koji sa Evropskom unijom ima zajedničku istoriju, kulturno nasleđe, izazove, ali i budućnost. Nova strategija proširenja usmerena je na tri ključne oblasti: 1) vladavinu prava; 2) tržišnu privredu; i 3) pomirenje i rešavanje bilateralnih sporova. Premda ovo pokazuje da Evropska komisija zadržava fokus na oblastima koji intenzivno promoviše od 2014. godine (*fundamentals first*), nova strategija izričito pominje „veze s organizovanim kriminalom i korupcijom na svim nivoima vlasti i uprave” i političku kontrolu nad medijima.¹⁰ Kako se nijedna od zemalja Zapadnog Balkana ne smatra funkcionalnom tržišnom privredom, druga oblast odnosi se na otklanjanje strukturnih slabosti uključujući i nisku konkurentnost i visoku stopu nezaposlenosti. Treća oblast koju strategija promoviše je nedvosmislena obaveza da se prevlada nasleđe prošlosti putem pomirenja i usvajanja definitivnih obavezujućih rešenja

---

⁷ “President Jean-Claude Juncker’s State of the Union Address 2017”, European Commission, 13 September 2017, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-3165_en.htm, 28/01/2019.

⁸ Nemačka, Belgija i Holandija zalagale se protiv pominjanja datuma, pa je na njihov zahtev ostavljena samo 2025. kao indikativna godina prijema, ali ne za ceo region već samo za Srbiju i Crnu Goru.

⁹ „Zapadni Balkan je jedini region na koji će se EU proširiti”, Evropski pokret u Srbiji, www.emins.org/zapadni-balkan-je-jedini-region-na-koji-ce-se-eu-prosiriti/, 26/01/2019.

¹⁰ “Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans”, COM(2018), https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf, 25/01/2019, p. 4.

svih bilateralnih sporova pre stupanja u članstvo. Strategija ponavlja oprez u odnosu na spremnost Unije na proširenje, utvrđujući da Unija mora biti jača i tešnja, pre nego da bude veća.¹¹ Novost predstavlja poziv Evropske komisije na delotvornije mehanizme kojima bi se osiguralo da nove članice poštuju vladavinu prava unutar Unije. Ovo je važno kako bi se omogućilo da sama Evropska unija ostane verodostojan partner u procesu proširenja, u kojem insistira na poštovanju vladavine prava, koju sistematski krše najmanje dve njene članice (Mađarska i Poljska). Pozicija Evropske unije deluje licemerna kada vrši snažan pritisak u korist vladavine prava u zemljama kandidatima, dok istovremeno izgleda da joj nedostaje sposobnosti i volje da reši problem sve slabije vladavine prava u sadašnjim državama članicama.

Strategija proširenja od 2018. godine praćena je Akcionim planom podrške preoblikovanja Zapadnog Balkana kroz pokretanje šest inicijativa usmerenih na područja zajedničkog interesa – vladavinu prava, bezbednost i migraciju, društveno-ekonomski razvoj, transport i energetska povezivanje, regionalnu digitalnu agendu, pomirenje i dobrosusedske odnose, koje bi trebalo pokrenuti u razdoblju 2018–2020.¹² Komisija je u aprilu 2018. godine objavila još jedan dokument o politici proširenja Evropske unije, u kojem je dala procenu napretka koji su ostvarile države kandidati, na osnovu njihovih godišnjih izveštaja o napredovanju. Kako ističe Centar za studije evropske politike (CEPS), strategija iznosi tri važne tačke: 1) zbog ozbiljnog nazadovanja vladavine prava i temeljnih sloboda, pregovori s Turskom ostaju blokirani; 2) ima pozitivnih novosti o Makedoniji i Albaniji, uz preporuku da se kao datum otvaranja pregovora o pristupanju odredi jun 2019. godine; i 3) loše stanje demokratije i vladavine prava i više nivoa korupcije širom regije ustanovljeni su kao kritični izazovi kako za dotične zemlje u prevladavanju tih sistemskih slabosti, tako i za Evropsku uniju, koja treba osigurati delotvornije mehanizme sprovođenja.¹³

Samit u Sofiji imao je prvenstveno simbolički značaj. Ovaj Samit bio je prvi takav skup u 15 godina otkako je solunski samit (2003) otvorio perspektivu članstva za celo područje Balkana. Samit je pokazao značajne razlike među pogledima država članica na buduće članstvo zemalja Zapadnog Balkana u Evropskoj uniji – od pristalica proširenja poput Austrije i Bugarske, do mnogo opreznijih stavova Francuske i Nemačke, pa sve do španskog bojkota Samita zbog oštrog protivljenja priznanju Kosova i Metohije kao potencijalne zemlje-kandidata. Samit u Sofiji

---

¹¹ Ibid., p. 2.

¹² Ibid., p. 17.

¹³ Erwan Fouéré, "Maintaining momentum in enlargement", *CEPS Commentary*, 26 April 2018, <https://www.ceps.eu/publications/maintaining-momentum-enlargement>, 20/12/2018.

rezultirao je usvajanjem Završne deklaracije i propratne Sofijske agende prioriteta sa prioritentnim zadacima koje će Unija podržati na područjima vladavine prava i dobrog upravljanja, saradnje u oblasti azila i migracija, Zajedničke bezbednosne politike i odbrane, društveno-ekonomskog razvoja s posebnim težištem na mladima, povezanosti (digitalne, transportne, energetske i obrazovne) i pomirenja i dobrosusedskih odnosa.¹⁴

Manje od dva meseca nakon sofijskog samita, u Londonu je održan još jedan samit EU o Zapadnom Balkanu. Taj politički događaj kojem je domaćin bila Velika Britanija, održan je u sklopu Berlinskog procesa – diplomatske međuvladine inicijative kabineta nemačke kancelarke čiji je cilj promovisanje regionalne saradnje na područjima zajedničkog interesa i proširenja Evropske unije na Zapadni Balkan kao njenog geostrateškog cilja. Berlinski se proces vrlo afirmativno odnosi spram doprinosa civilnog društva, međusektorskog dijaloga i društveno-ekonomske dimenzije proširenja Evropske unije, zatim mira i stabilnosti u regiji, tako da svaki samit prate Forum civilnog društva, Poslovni forum i Forum mladih.¹⁵ Ulaskom Hrvatske u Evropsku uniju 2013. godine, države Zapadnog Balkana ostale su u čekaonici za članstvo. Unija od 1999. godine promovise regionalni pristup kada je lansirala Proces stabilizacije i pridruživanja.¹⁶ Na osnovu iskustava trostrukog istočnog proširenja (2004, 2007. i 2013), Tanja Mišćević zaključuje da se politika proširenja „konstantno menja i uobličava, prati kretanja u Uniji, njenim državama članicama, ali i u državama kandidatima”.¹⁷

Politika proširenja na raskršću: zamor od proširenja ili nedovoljni integracioni kapacitet Unije?

Premda nije novi fenomen u istoriji evropskih integracija, zamor od proširenja (*enlargement fatigue*) ulazi na velika vrata u evropski politički diskurs odmah nakon neuspelih referenduma u Francuskoj i Holandiji. Seizmički šok nastao je u Evropi

---

¹⁴ “EU-Western Balkans summit in Sofia”, European Council and Council of the European Union, 17 May 2018, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2018/05/17/>, 23/01/2019.

¹⁵ “Western Balkans Summit in London: Building stronger links within the region and with the EU”, European Commission, europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4396_en.pdf, 15/01/2019.

¹⁶ Tanja Mišćević, *Pridruživanje Evropskoj uniji*, Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 156.

¹⁷ Tanja Mišćević, “Savremeni izazovi politike proširenja Evropske unije na Zapadni Balkan”, op. cit., str. 141.

usled negativnog ishoda referendumu, a efekat je pojačan zajedno sa „velikim praskom“ simbolizovanim prisustvom poljskog vodoinstalatera u „starim“ državama članicama, što je sve zajedno stvorilo dobar argument za objašnjenje odbijanja evropskog projekta. Zabrinutost oko apsorpcionog kapaciteta Evropske unije – sposobnosti Unije da apsorbira nove članice uz zadržavanje momenta procesa evropskih integracija – počela je da se redovno pojavljuje u debati o budućem širenju, posebno nakon što je Evropski savet zatražio od Komisije da ponovo razmotri kriterijume iz Kopenhagena i ponovno proceni apsorpcioni kapacitet Unije.¹⁸ Različita pitanja u vezi sa zamorom od proširenja dobijaju sve veći medijski prostor izveštavanju o Evropskoj uniji. Ana Soluča (Anna Szolucha) definiše fenomen kao „neodlučnost ili nespремnost da se u članstvo prime nove države, izraženi u uzajamnom delovanju proširenja i produbljivanja u kontekstu predstojećeg ili tek okončanog kruga proširenja“.¹⁹

Danas možemo primetiti da postoji kvalitativno drugačija dimenzija prirode prigovora koje iznose oni akteri koji nastoje da odugovlače, obeshrabre ili opstruiraju proširenje na Zapadni Balkan. Ovo uključuje normativne i interesne prigovore, a posebno, osećaj da je EU već dostigla svoj optimalni kapacitet apsorpcije. Primenjen na region Zapadnog Balkana, zamor od proširenja sada predstavlja refleks prema otvorenoj opstrukciji daljeg širenja EU na osnovu iznetih sumnji u „transformativni kapacitet“ Evropske unije i straha od slabljenja unutrašnje putanje integracije postojeće Unije.²⁰ To rezultira mnogo otvorenijom politizacijom proširenja na nivou država članica. Nevoljnost proširenja bila je prisutna mnogo pre nego što je nastupila ekonomska kriza. Još jedan argument u prilog pomenutoj nevoljnosti mogao se videti u potezima država članica Evropske unije kako bi se „zaštitili“ nacionalni interesi uvođenjem mogućnosti budućih referenduma o daljim proširenjima Unije. Uzeti zajedno, ovi različiti elementi spajaju se sa sve ubedljivijim argumentom da su države Zapadnog Balkana stavljene na „usporeni put ka pristupanju Uniji“.²¹ Zamor od proširenja preselio se iz senke u glavne tokove debata o proširenju nakon pristupanja Bugarske i Rumunije 2007. godine. Najčešća optužba je da nijedna od

---

¹⁸ Michael Emerson, Senem Aydin, Julia De Clerck-Sachsse, Gergana Noutcheva, “Just What is the Absorption Capacity of the European Union”, *CEPS Policy Brief* 114, Centre for European Policy Studies, 2006, <https://www.ceps.eu/publications/just-what-absorption-capacity-european-union>, 25/12/2018.

¹⁹ Anna Szolucha, “The EU and Enlargement Fatigue: Why has the European Union Not Been Able to Counter Enlargement Fatigue?”, *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 6, No. 1, 2010, pp. 1–16.

²⁰ John O’Brennan, “On the Slow Train to Nowhere? The European Union, ‘Enlargement Fatigue’ and the Western Balkans”, *European Foreign Affairs Review*, Vol. 19, No. 2, 2014, p. 225.

²¹ *Ibid.*, p. 226.

pomenutih država nije bila sasvim pripremljena za članstvo u Uniji i da članstvo nije učinilo mnogo da se promene osnovni problemi upravljanja. Ugrožena vladavina prava u Mađarskoj, posebno sistematsko slabljenje sudova i napadi na slobodu štampe, na sličan način dovode u pitanje neke od osnovnih normi demokratskog upravljanja u Evropskoj uniji. Jedna od prihvaćenih istina o procesu proširenja je da uslovljavanje Evropske unije pokreće izgradnju države i konsolidaciju liberalnih demokratskih normi i institucija u novim državama članicama. Bugarska, Rumunija, Mađarska i Poljska, sve one zajedno se suprotstavljaju ovoj logici i na taj način dovode u sumnju jedan od temeljnih postulata koji podupire politiku proširenja. Njihovo nepridržavanje normi Evropske unije predstavlja ozbiljne izazove za kredibilitet „integracije Evropske unije kroz zakon”.²²

A sada ćemo se osvrnuti na koncept integracionog kapaciteta koji se podjednako koristi kao objašnjenje zastoja u politici proširenja pored analiziranog zamora od proširenja. Opšte posmatrano, integracioni kapacitet se odnosi na to da li Evropska unija može preuzeti nove članice u datom trenutku ili u određenom periodu, bez ugrožavanja političkih ciljeva utvrđenih Ugovorima. Dakle, to je pre svega funkcionalni koncept. Pojedini autori definišu integracioni kapacitet kao „sposobnost EU da uspešno proširi svoje članstvo, tj. da pretvori države nečlanice u države članice dok istovremeno održava koheziju i funkcionisanje EU”.²³ Integracioni kapacitet ima dve dimenzije: spoljnu i unutrašnju:

Kapacitet spoljne integracije odnosi se na pretvaranje država nečlanica u države članice i odnosi se na sposobnost EU da pridružene države transformiše da budu spremne za članstvo dok se kapacitet unutrašnje integracije vezuje za održavanje kohezije i funkcionisanja EU odnosno, sposobnost EU da se pripremi za proširenje.²⁴

Obe dimenzije kapaciteta su međusobno povezane. Što su nove države članice bolje pripremljene, to je manja verovatnoća da će poremetiti koheziju i funkcionisanje Evropske unije. Sa druge strane, što Evropska unija uspešnije integriše nove članice i održava koheziju, to je kredibilnije njeno obećanje za buduće članice.

Kao jednu od poddimenzija integracionog kapaciteta neki autori pominju institucionalnu dimenziju. Kapacitet institucionalne integracije odnosi se na

---

²² Gerda Falkner, “The JCMS Annual Review Lecture: Is the EU Losing its Credibility?”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 51, Issue S1, Special Issue: The JCMS Annual Review of the European Union in 2012, September 2013, pp. 13–30.

²³ Tanja A. Börzel, Antoaneta Dimitrova, Frank Schimmelfennig, “European Union enlargement and integration capacity: Concepts, findings, and policy implications”, *Journal of European Public Policy*, Vol. 24, No. 2, 2017, p. 158.

²⁴ *Ibid.*, p. 161.

sposobnost institucija EU da apsorbuju povećanje broja država članica.²⁵ U kontekstu istočnog proširenja, postojala je izražena zabrinutost kako akademske zajednice, tako i javnosti da bi tako veliki upliv novih država članica mogao preopteretiti institucije i politike Evropske unije, posebno zato što je većina novih država članica bila tek nedavno prešla iz komunističkih političkih i ekonomskih sistema. Očekivalo se da će proširenje na Istok stvoriti nove koalicije i sukobe u Evropskoj uniji, usporiti ili čak paralizovati donošenje odluka na nadnacionalnom nivou i smanjiti „proizvodnju” komunitarnih propisa.²⁶ Konačno, postojala je i zabrinutost u vezi sa primenom evropskog prava. Nove države članice imale su relativno slabe upravljačke kapacitete i prevladavalo je uverenje da one nisu u stanju da efikasno primenjuju evropsko pravo.²⁷

Ključni kriterijumi za kapacitete spoljne integracije su kopenhaški kriterijumi za članstvo u Evropskoj uniji dogovoreni u junu 1993. godine. Političke kriterijume čine demokratija, vladavina prava, ljudska prava i poštovanje i zaštita manjina. Ovi kriterijumi su smatrani neophodnim uslovima za članstvo i posebno su relevantni zbog nedemokratskog nasleđa svih istočnoevropskih zemalja. Potrebna sposobnost da se preuzmu obaveze članstva odnosi se na usvajanje *acquis*-a i administrativne reforme potrebne za njegovu uspešnu implementaciju. Kada je reč o ekonomskim kriterijumima, neophodno je postojanje funkcionalne tržišne ekonomije, kao i sposobnost da se nosi sa pritiscima konkurencije na zajedničkom tržištu Unije.

Odsustvo perspektive članstva smanjuje spoljni kapacitet, a skeptična javnost jednim delom slabi unutrašnji kapacitet. Od proširenja 2004. godine, došlo je do opadajućeg trenda podrške politici proširenja u evropskoj javnosti za buduća proširenja Unije. U svesti građana Zapadne Evrope, proširenje na istok je manje vezano za uspešnu ekonomsku i političku transformaciju Istočne Evrope, više se odnosi na migraciju i uočenu ekonomsku pretnju, posebno gubitak radnih mesta. Takvom stavu ide u prilog sveobuhvatna ekonomska kriza koja je pogodila Uniju posmatrano od 2008. godine na ovamo.

Kada je reč o trenutnim kandidatima za članstvo, Evropska unija bi morala da ojača kredibilitet procesa proširenja i uslovljavanja. Za građane država članica to znači strogu ali poštenu uslovljenost, budući da neka istraživanja ukazuju da bi građani mogli biti povoljnije raspoloženi za proširenje na osnovu objektivnih kriterijuma i transparentnih

---

²⁵ Ibid.

²⁶ Dimiter Toshkov, “The impact of the Eastern enlargement on the decision-making capacity of the European Union”, *Journal of European Public Policy*, Vol. 24, Issue 2, 2017, pp. 177–196.

²⁷ Tanja Börzel, Ulrich Sedelmeier, “Larger and more law abiding? The impact of enlargement on compliance in the European Union”, *Journal of European Public Policy*, Vol. 24, Issue 2, 2017, pp. 197–215.

procena.²⁸ Međutim, kako bi obećanje o pristupanju učinilo verodostojnijim za zemlje kandidate, trebalo bi se otvorenije baviti pitanjem proširenja u domaćoj političkoj areni država članica. Javno mnjenje u državama članicama postalo je sve nepovoljnije za proširenje i nedostatak debate o budućim proširenjima čini se da je jedna od glavnih zamerki građana.²⁹ Ukoliko nacionalne elite u državama članicama ne daju argumente za prihvatanje kandidata koji ostvaruju napredak u pregovorima, mogućnost budućeg odbijanja pristupnih ugovora na referendumima predstavlja stvarnu pretnju kredibilitetu proširenja. Kredibilitet je potrebno dodatno ojačati i u postpristupnom periodu. Sposobnost Evropske unije da promoviše i štiti demokratiju i efikasnost upravljanja slabi kada države kandidati postanu članice. Sadašnje sankcije iz člana 7 su suviše neefikasne i s obzirom na uslov skoro jednoglasnosti - nisu dovoljno kredibilne.³⁰ Postpristupni uslovi mogli bi se graditi na istom modelu i kombinovati kodifikaciju akcija u oblasti demokratije, nepristrasnu procenu (npr. Venecijanske komisije) i niz ograničenih, finansijskih sankcija.³¹

Kombinacija kredibilne perspektive članstva, uslovljavanja i pomoći državama kandidatima – neophodna je za uspešan sveukupni integracioni kapacitet Evropske unije. Odsustvo bilo kog uslova može stvoriti neravnotežu i neefikasnost. Čak i njihova kombinacija nije garancija za uspeh, koji u krajnjem ishodu zavisi od domaćih uslova kako u državama članicama tako i u državama kandidatima.

Da li je evroskepticizam u Srbiji neizbežan?

Evroskepticizam se u najširem smislu može shvatiti kao višeslojan politikološko-sociološki fenomen koji uključuje različite vrste otpora prema evropskim integracijama, samim tim i prema Evropskoj uniji kao aktuelnom projektu evropskih integracija, nezavisno od toga da li protivljenje dolazi iz država članica ili država koje su kandidati za članstvo.³² Evroskepticizam se može uočiti kroz nekoliko različitih

---

²⁸ Tanja A. Börzel, Antoaneta Dimitrova, Frank Schimmelfennig, "European Union enlargement and integration capacity: Concepts, findings, and policy implications", op. cit., p. 171.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ulrich Sedelmeier, "Anchoring democracy from above? The European Union and democratic backsliding in Hungary and Romania after accession", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 52, No. 1, 2014, pp. 105–121.

³¹ Tanja A. Börzel, Antoaneta Dimitrova, Frank Schimmelfennig, "European Union enlargement and integration capacity: Concepts, findings, and policy implications", op. cit., p. 172.

³² Jelena Todorović Lazić, „Evroskepticizam u Srbiji i Francuskoj – sličnosti i razlike”, *Srpska politička misao*, posebno izdanje, Institut za političke studije, Beograd, 2018, str. 155.

oblika – može biti meki ili tvrdi, ekonomski, politički, kulturni ili evroskepticizam nastao tokom procesa pristupanja Evropskoj uniji. Kakav će biti konačan izgled svakog od ovih pomenutih oblika evroskepticizma, zavisi prvenstveno, od iskustva u procesu integracije, ali i od nacionalne i političke tradicije posmatrane države.³³ Sam skepticizam ne treba nužno posmatrati kao nešto što je negativno i loše. U određenom smislu, evroskepticizam se može smatrati „zdravom kritikom”.

Pitanje evroskepticizma poslednjih godina izbilo je u središte pažnje evropske javnosti. Ono je dobilo na aktuelnosti u svetlu novonastale prekretnice na kojoj se Unija nalazi i sveobuhvatne transformacije kroz koju treba da prođe, posebno nakon odluke Velike Britanije da istupi iz članstva. Da li i kako transformacije Unije i skrajnutost politike proširenja utiče na Srbiju i stavove njenih građana prema Uniji posmatraćemo na osnovu analize rezultata Istraživanja javnog mnjenja koje je radio Institut za političke studije.³⁴ U fokusu pažnje biće analiza odgovora na sledeća tri pitanja:

- Da li ste za učlanjenje Srbije u Evropsku uniju?
- Kako ocenjujete postupke Evropske unije prema Srbiji?
- Kako ocenjujete zahteve Evropske unije prema Srbiji?

Tabela 1: Da li ste za u članjenje Srbije u Evropsku uniju?

	2015	2016	2017	2018
Da	40,6%	39,9%	47,1%	48,9%
Ne	42,7%	46,3%	41,3%	38,4%

Izvor: istraživanja javnog mnjenja Instituta za političke studije (2015–2018)

Tabela 1 daje nam odgovor na pitanje šta građani Srbije misle o članstvu u Evropskoj uniji. Ono što je odmah uočljivo jeste da podrška ne prelazi 50 procenata. To znači da kada bi u ovom trenutku bio raspisan referendum o članstvu, građani Srbije ga ne bi potvrdili. Ovaj pokazatelj nam govori u prilog teze da evroskepticizam u Srbiji nesumnjivo postoji. Posebno je zanimljivo što je broj negativnih glasova veći od 40 procenata. Kada se analizira *Chi*-kvadrat, za svaku pojedinačnu godinu, statistička značajnost se može uočiti samo za 2016. i 2018. godinu, za ostale dve

³³ Jelena Todorović Lazić, “Evroskepticizam u Srbiji: stari koncept u novom ruhu”, *Srpska politička misao*, vol. 60, br. 3, 2018, str. 80.

³⁴ Reč je o terenskom istraživanju koje je Institut za političke studije sprovodio jednom godišnje u vidu upitnika, i to na stratifikovanom uzorku na celokupnoj teritoriji Srbije bez Kosova i Metohije, u periodu od 2015. do 2018. godine.

godine ne postoji statistička značajnost. Za 2016. godinu značajnost je bila ka negativnom odgovoru, odnosno tada je evroskepticizam bio najprisutniji.³⁵ Ovo koincidira sa činjenicom da je upravo 2016. godine jedna država članica rešila da napusti Uniju. Jedno od mogućih obrazloženja za ovako visok procenat negativnih stavova građana Srbije je to što je bilo rasprostranjeno i popularno uverenje o tome zašto bismo mi želeli članstvo u Uniji koja i sama ulazi u proces raspada. Sa druge strane, 2018. godine *Chi*-kvadrat pokazuje statistički značajan pozitivan odgovor.³⁶ To znači da su građani Srbije delimično promenili stavove prema Uniji 2018. godine. Jedno od objašnjenja je da je početkom godine iz Brisela pomenuta 2025. godina kao godina za potencijalni ulazak Srbije u Uniju pa je nakon nekoliko godina nepojavljivanja bilo kakvih datuma, ovo možda bio znak za građane da Srbija nije zaboravljena. Međutim, ovakav stav treba uzeti sa dvostrukim oprezom.

Tabela 2: Ocena postupaka Evropske unije

	2015	2016	2017	2018
Veoma negativno	34,4%	26,0%	23,0%	19,6%
Uglavnom negativno	19,2%	23,3%	19,8%	24,3%
Neutralno	27,5%	25,9%	29,3%	31,5%
Uglavnom pozitivno	13,4%	15,6%	20,8%	16,9%
Veoma pozitivno	5,5%	9,2%	7,0%	7,6%

Izvor: istraživanja javnog mnjenja Instituta za političke studije (2015–2018)

Tabela 3: Ocena zahteva Evropske unije

	2015	2016	2017	2018
Veoma negativno	36,1%	27,1%	26,0%	21,9%
Uglavnom negativno	32,1%	41,0%	38,5%	39,7%
Uglavnom pozitivno	25,0%	24,3%	28,3%	31,8%
Veoma pozitivno	6,9%	7,6%	7,2%	6,6%

Izvor: istraživanja javnog mnjenja Instituta za političke studije (2015–2018)

³⁵ Chi-Square 5.762a, Asymp.Sig 0,016

³⁶ Chi-Square 18.356a, Asymp.Sig 0,000

Na prethodne tvrdnje o postojanju evroskepticizma u Srbiji nadovezuju se i tabele 2 i 3, kao i histogrami za svaku godinu pojedinačno u kojima se vide odgovori na pitanja kako građani ocenjuju postupke Evropske unije prema Srbiji odnosno kako ocenjuju zahteve Evropske unije prema Srbiji. U analizi su isključeni odgovori u kategoriji ne znam. Građani Srbije su duboko evroskeptici, ako se posmatraju odgovori na ova dva pitanja. Srednja vrednost (*mean*) ni u jednoj godini ne prelazi 3 kao odgovor na pitanje o oceni postupaka Evropske unije odnosno 2,5 u pitanju o zahtevima Evropske unije prema Srbiji. Primetan je porast neutralnih stavova, odnosno stavova građana koji ne misle ni pozitivno ni negativno. Jedno od objašnjenja za ovu ambivalentnost građana je upravo to što se stiče utisak da se i sami politički lideri u Srbiji ponašaju ambivalentno – ističu da je članstvo u Evropskoj uniji strateški cilj, ali uporedo sa tim Unija se osuđuje zbog njenih stavova prema pitanju konačnog rešenja za Kosovo i Metohiju, a često i zbog napada NATO-a na nekadašnju SRJ 1999. godine.

Evroskepticizam u Srbiji očigledno postoji i može se objasniti mnoštvom uzroka. Prvi i osnovni uklapa se u ono što se u teoriji zove evroskepticizam izazvan pretpristupnom strategijom.³⁷ U slučaju Srbije, ovaj dobro poznati oblik ima neke modifikacije posebno ove koje se odnose na rešenje statusa južne srpske pokrajine. Ne samo pomenuta istraživanja koje je sproveo Institut za političke studije, već i zvanična istraživanja koje sprovodi Ministarstvo za evropske integracije Republike Srbije (ranije Kancelarija za pridruživanje), pokazuju da građani Srbije nisu naklonjeni članstvu u Evropskoj uniji. Tako je u periodu od 2012. do 2018. godine procenat građana Srbije koji bi glasali pozitivno na referendumu o članstvu samo tri puta bio veći od 50 procenata.³⁸

Nakon 2009. godine kada je podrška integracijama iznosila 73 odsto i kada je ovolikom entuzijazmu i optimizmu doprinelo prvenstveno ukidanje viza – podrška je narednih godina uočljivo padala.³⁹ Građani Srbije potencijalno članstvo u Evropskoj uniji često doživljavaju kao čitav niz uslovljavanja: danas je tzv. haški uslov zamenio zahtev za „normalizacijom” odnosa sa Prištinom. Iako na prvi pogled deluje da je zbog svega navedenog tema Evropska unija izgubila važnost kod birača, građani Srbije i dalje glasaju za partije koje su, makar deklarativno, zagovornici evropskih integracija.⁴⁰

U jednom ranijem radu smo konstatovali da slučaj Srbije nije jedinstven u pogledu uočljive transformacije stavova od evroentuzijazma ka evroskepticizmu,

---

³⁷ Jelena Todorović Lazić, „Evroskepticizam u Srbiji – stari koncept u novom ruhu”, op. cit., str. 91.

³⁸ Ibid., str. 92.

³⁹ Ibid., str. 91.

⁴⁰ Ibid., str. 93.

već su u gotovo svim državama Centralne i Istočne Evrope koje su prošle čekaonicu za članstvo bile prisutne ove transformacije.⁴¹ Na primer, u Poljskoj je većina političkih partija od samog početka „povratka u Evropu” ispoljavala izrazito evroskeptične stavove. Stavovi poljskih građana u početku su bili u skladu sa evroskepticizmom političkih partija, ali poslednjih godina njihov skepticizam značajno opada. Tako je, prema rezultatima istraživanja Evrobarometra, u periodu od 2016. do 2018. godine više od polovine Poljaka imalo pozitivnu sliku o Uniji.⁴² Upravo je to ono što je dijametralno suprotno u odnosu na Srbiju gde partije ispoljavaju u određenom stepenu entuzijazam a građani neguju tzv. popularni evroskepticizam.⁴³ Jedine izrazito evroskeptične partije u srpskom parlamentu su Demokratska stranka Srbije, Srpska radikalna stranka i Dveri.⁴⁴ Gotovo sve domaće vlade od 2000. godine do danas su članstvo u Evropskoj uniji proglašavale strateškim opredeljenjem. Prognoze i procene oko datuma ulaska Srbije pokazale su se pogrešnim, pa je to jedan od razloga što mnogi građani Srbije ne veruju da će ona ikada postati članica Evropske unije.

Zaključna razmatranja

U Evropskoj uniji napravljen je politički ambijent u kojem se daljem proširenju pristupa s najvećim oprezom spram njegovog potencijalnog negativnog delovanja na unutrašnju političku i ekonomsku koheziju i stabilnost Unije. Kao glavni argument u korist sporijeg i opreznijeg pristupa proširenju, prihvaćen sa svih strana, uključujući i Francusku i Nemačku kao ključne pokretače procesa integracije, pojavljuje se opšta zabrinutost u vezi s kapacitetom Unije da integriše nove članice dok se istovremeno suočava sa sopstvenom unutrašnjom transformacijom.

Vratimo se ranije iznetom argumentu da je proširenje moguće i uspešno ako Unija, njene članice, kao i države kandidati, postignu jasan politički konsenzus o neophodnosti širenja članstva.⁴⁵ Videli smo da savremeni momenat u razvoju

---

⁴¹ Jelena Todorović Lazić, „Evroskepticizam u Srbiji i Francuskoj: sličnosti i razlike”, op. cit., str. 166.

⁴² “Public Opinion in the European Union Report: Standard Eurobarometer 86, 88, 89”, http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb_20/01/2019.

⁴³ Jelena Todorović Lazić, „Evroskepticizam u Srbiji – stari koncept u novom ruhu”, op. cit., str. 95.

⁴⁴ Ibid., str. 93.

⁴⁵ Tanja Mišćević, „Savremeni izazovi politike proširenja Evropske unije na Zapadni Balkan”, op. cit., str. 142.

Evropske unije pokazuje ograničenja u svakom od ovih elementa (konsenzus, kapacitet, kredibilitet) kod svakog od pomenutih aktera.

S obzirom na sve to, unutar Evropske unije ne postoji jedinstveni stav šta treba raditi u budućnosti sa ovim regionom, pa se pojavljuje niz različitih scenarija. Jedni se zalažu da se ostane na „principu regate“, što znači da se prema Evropskoj uniji napreduje na osnovu ispunjavanja kriterijuma. Drugi su pak, zagovornici ideje „konvoja“ pa da u Uniju može da uđe jedino ceo region zajedno, naravno kada bude ispunio uslove. Treći stoje na stanovištu da se odmah svi prime u Evropsku uniju, a da se problemi kasnije rešavaju. Treba pomenuti da postoji i četvrti pristup a to su zagovornici otvorenog protivljenja proširenju Unije na Zapadni Balkan.

Postavlja se pitanje koliko razvoj događaja u Uniji koja je sinergijski pogođena krizama, utiče na evropski put država Zapadnog Balkana među kojima je i Srbija. Trend evroskepticizma u Srbiji jeste prisutan, prvenstveno kod građana a manje kod političkih partija. Nakon 2016. godine i Bregzita kada je procenat negativnih stavova građana Srbije na pitanje o članstvu u Evropskoj uniji bio na najvišem nivou, narednih godina možemo govoriti o tome da se procenat negativnih stavova smanjio i ustalio a da je procenat pozitivnih u blagom porastu. Već 2018. godine, na osnovu pomenutog Istraživanja Instituta za političke studije, građani Srbije bi na raspisanom referendumu glasali za članstvo u Uniji. Jedno od mogućih obrazloženja za ovakvu transformaciju u stavovima prema članstvu može biti pominjanje 2025. godine kao indikativnog datuma za članstvo država Zapadnog Balkana u Evropskoj uniji. Ono što ipak, potvrđuje raširenost evroskepticizma među građanima Srbije jesu, zapravo, odgovori na pitanja kako ocenjujete postupke Evropske unije prema Srbiji, odnosno kako ocenjujete njene zahteve prema Srbiji. Videli smo iz navedenih tabela i histograma da su stavovi građana kad se postave ova pitanja izrazito negativni. Očigledno je da je društvo u Srbiji duboko evroskeptično. Iz svega navedenog možemo zaključiti da krize u Uniji utiču u manjoj meri na evroskepticizam a da je veći uticaj koji ima politika uslovljavanja Evropske unije na stavove građana Srbije. U narednom periodu građani Srbije biće pod uticajem politike uslovljavanja Evropske unije odnosno otvaranja i zatvaranja pregovaračkih poglavlja a sve to dobija na značaju ako se zna da će napredak Srbije zavisiti ne samo od ispunjavanja uslova iz poglavlja koja se odnose na vladavinu prava (23 i 24), već i od ispunjavanja merila iz poglavlja 35 (normalizacija odnosa sa Kosovom i Metohijom). Može se pretpostaviti da ukoliko Unija poveća pritisak na Srbiju u vezi sa priznavanjem nezavisnosti Kosova i Metohije, kao potencijalnog uslova za njeno članstvo u Evropskoj uniji, broj evroskeptika u Srbiji može značajno porasti.

Za države Zapadnog Balkana, zvaničnici Unije pominju 2025. godinu kao ključnu godinu za proširenje. Međutim, ostaje pitanje kredibilnosti ovog obećanja s obzirom da još uvek nije poznato da li će pitanje proširenja dobiti visoko mesto na

listi prioriteta buduće Unije. Kada je reč o politici proširenja, nije nepoznato samo mesto ove politike u budućoj Uniji već je značajno i ono o čemu je već bilo reči u tekstu a to je - apsorpcioni odnosno, integracioni kapacitet Unije. Trenutno izgleda da su oba aspekta integracionog kapaciteta poljuljana. Da bi spoljašnji kapacitet bio uspešan, perspektiva članstva mora biti izvesna, odnosno obećanja o članstvu kredibilna. Sa druge strane, primeri Poljske i Mađarske koje svojim potezima u domenu vladavine prava pokazuju da nisu u potpunosti prihvatile evropske vrednosti govore u prilog tezi da je unutrašnji integracioni kapacitet Unije poljuljan i da se mora poraditi na njemu u situacijama budućih proširenja.

Bibliografija

- Bechev, Dimitar, "The Periphery of the Periphery: The Western Balkans and the Euro Crisis", *European Council for Foreign Relations Policy Brief*, No. 60, August 2012, https://www.ecfr.eu/page/-/ECFR60_WESTERN_BALKANS_BRIEF_AW.pdf.
- Börzel, Tanja A., Dimitrova, Antoaneta, Schimmelfennig, Frank, "European Union enlargement and integration capacity: Concepts, findings, and policy implications", *Journal of European Public Policy*, Vol. 24, No. 2, 2017, pp. 157–176.
- Börzel, Tanja and Sedelmeier, Ulrich, "Larger and more law abiding? The impact of enlargement on compliance in the European Union", *Journal of European Public Policy*, Vol. 24, Issue 2, 2017, pp. 197–215.
- Emerson, Michael, Aydin, Senem, Clerck-Sachsse, Julia De, Noutcheva, Gergana, "Just What is the Absorption Capacity of the European Union", *CEPS Policy Brief* 114, Centre for European Policy Studies, 2006, <https://www.ceps.eu/publications/just-what-absorption-capacity-european-union, 20/12/2018>.
- Falkner, Gerda, "The JCMS Annual Review Lecture: Is the EU Losing its Credibility?", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 51, Issue S1, Special Issue: The JCMS Annual Review of the European Union in 2012, September 2013, pp. 13–30.
- Fouéré, Erwan, "Maintaining momentum in enlargement", *CEPS Commentary*, 26 April 2018, <https://www.ceps.eu/publications/maintaining-momentum-enlargement, 20/12/2018>.
- Miščević, Tanja, „Savremeni izazovi politike proširenja Evropske unije na Zapadni Balkan”, *Politi ka misao*, god. 53, br. 2, 2016, str. 133–150.
- Miščević, Tanja, *Pridruzivanje Evropskoj uniji*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

- O'Brennan, John, "On the Slow Train to Nowhere? The European Union, Enlargement Fatigue and the Western Balkans", *European Foreign Affairs Review*, Vol. 19, No. 2, 2014, pp. 221–242.
- Sedelmeier, Ulrich, "Anchoring democracy from above? The European Union and democratic backsliding in Hungary and Romania after accession", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 52, No. 1, 2014, pp. 105–121.
- Szołucha, Anna, "The EU and Enlargement Fatigue: Why has the European Union Not Been Able to Counter Enlargement Fatigue?", *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 6, No. 1, 2010, pp. 1–16.
- Todorović Lazić, Jelena, "Evroskepticizam u Srbiji: stari koncept u novom ruhu", *Srpska politička misao*, vol. 60, br. 3, 2018, str. 79–98.
- Todorović Lazić, Jelena, „Evroskepticizam u Srbiji i Francuskoj – sličnosti i razlike”, *Srpska politička misao*, posebno izdanje, Institut za političke studije, Beograd, 2018, str. 153–174.
- Toshkov, Dimitar, "The impact of the Eastern enlargement on the decision-making capacity of the European Union", *Journal of European Public Policy*, Vol. 24, Issue 2, 2017, pp. 177–196.
- Vachudova, Milada Anna, "Corruption and Compliance in the EU's Post-Communist Members and Candidates", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 47, No. 2, 2009, pp. 43–62.
- Vachudova, Milada Anna, "EU Leverage and National Interests in the Balkans: The Puzzles of Enlargement Ten Years On", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 52, No. 1, 2014, pp. 122–138.

Dokumenti:

- "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans", COM(2018), https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf, 25/01/2019.
- "EU-Western Balkans summit in Sofia", European Council and Council of the European Union, 17 May 2018, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2018/05/17/>, 23/01/2019.
- Istraživanje javnog mnjenja*, Institut za političke studije, Beograd, 2015, rađeno od 16. do 26. novembra.

Istraživanje javnog mnjenja, Institut za političke studije, Beograd, 2016, rađeno od 20. do 30. novembra.

Istraživanje javnog mnjenja, Institut za političke studije, Beograd, 2017, rađeno od 25. maja do 5. juna.

Istraživanje javnog mnjenja, Institut za političke studije, Beograd, 2018, rađeno od 25. maja do 2. juna.

“President Jean-Claude Juncker’s State of the Union Address 2017”, European Commission, 13 September 2017, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-3165_en.htm, 28/01/2019.

“Public Opinion in the European Union Report: Standard Eurobarometer 86, 88, 89”, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb>, 20/01/2019.

“Western Balkans Summit in London: Building stronger links within the region and with the EU”, European Commission, europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4396_en.pdf, 15/01/2019.

Jelena TODOROVI LAZI

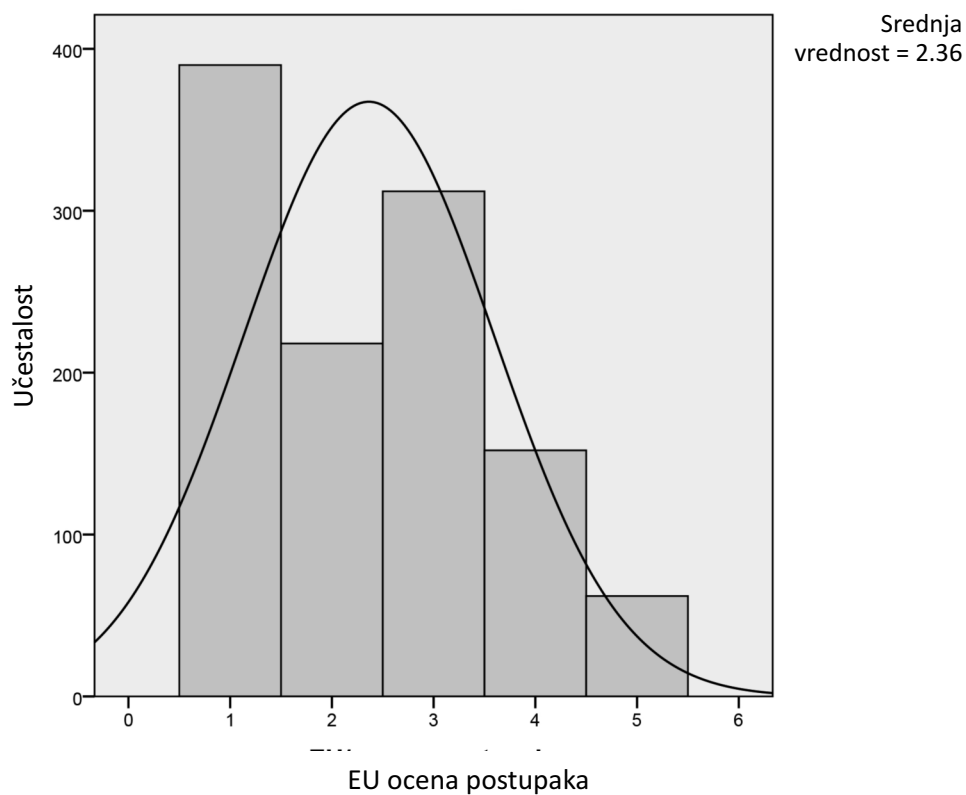
**CHALLENGES OF THE ENLARGEMENT POLICY
IN THE LIGHT OF EUROPEAN UNION TRANSFORMATION:
IS THE RISE OF EUROSCEPTICISM IN SERBIA INEVITABLE?**

Abstract: The EU Summit in Thessaloniki in 2003 is often referred to as a milestone in the relations between the Western Balkans and the European Union because the region was given strong promises of a prospective European perspective through the Stabilization and Association Process. However, the initial enthusiasm that followed has melted over the coming years because the expectations of most countries in the region have not been met (with the exception of Croatia that became an EU member in 2013). Even though we get assurances from the Brussels that they will not give up on enlargement, it is obvious that this issue is not on the list of priorities of the EU at the moment. Not only that its decisiveness to encompass with enlargement the Western Balkans is on shaky grounds due to the numerous challenges that the EU is facing at the moment, but such decline in interest leads to a decline in interest in the countries of the mentioned region that are currently in the accession process. This further leads to the rise in Euroscepticism for which the Western Balkans is a breeding ground. The reasons for Euroscepticism existed even before the enlargement has been brushed aside from the Union agenda (those were mostly reasons related to pre-accession strategy for candidate countries/potential candidates and were present even in the case of countries of Eastern and Central Europe, even though there were also reasons specific for each of these countries.). However, it seems they have become stronger with the new developments in the Union. Incertitude of membership affects the rise of negative attitudes towards the Union in the public opinion of these countries which becomes manifest if we look at numerous public opinion polls. The focus of this paper will be the interpretation of the results of the research that the Institute for Political Studies conducted on an annual basis from 2015 to 2018.

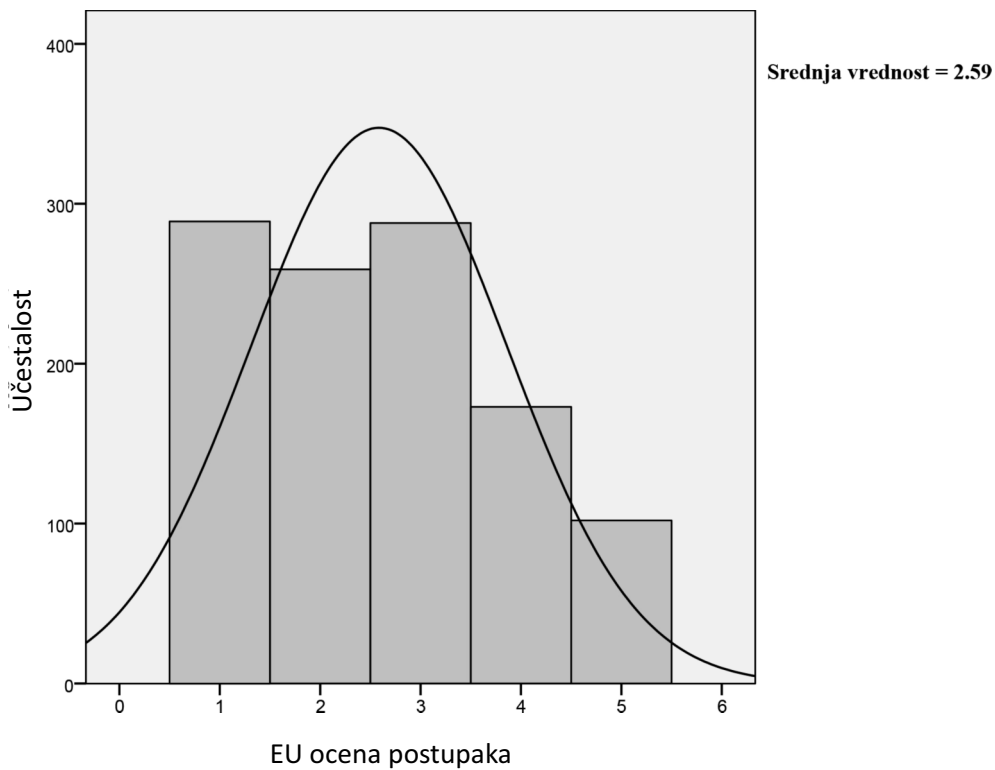
Key words: Enlargement Policy, Euroscepticism, European Union, Western Balkans, Serbia.

**Prilozi: Grafički prikazi stavova građana Srbije
(istraživanje Instituta za političke studije 2015–2018)**

Histogram 1: Stavovi građana Srbije o postupcima Evropske unije prema Srbiji (2015)

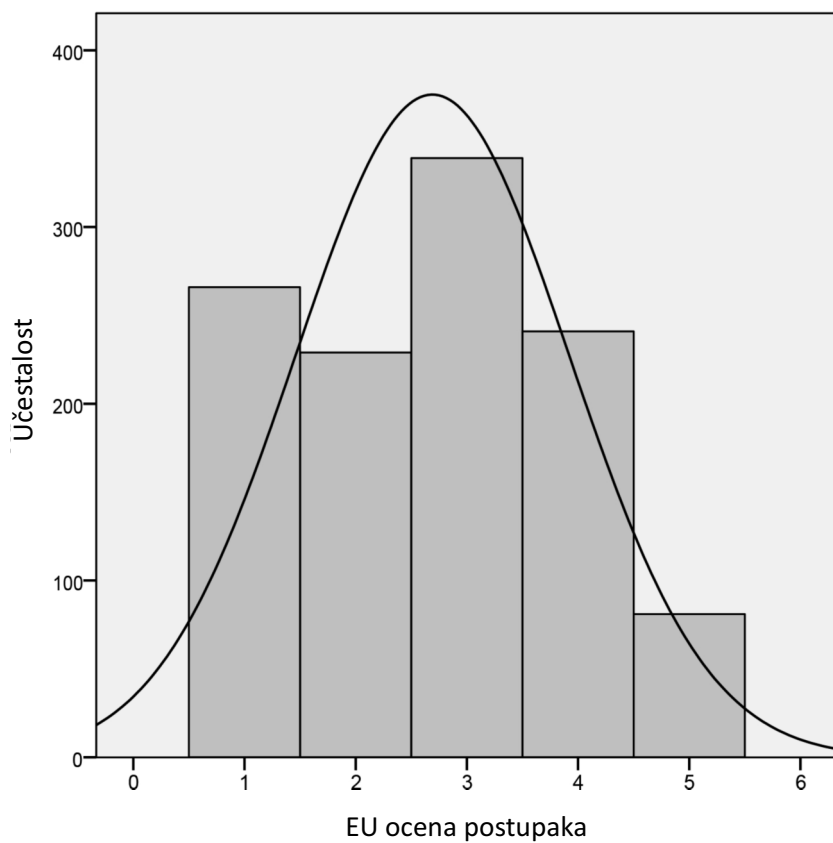

Histogram 2: Stavovi građana Srbije o postupcima Evropske unije prema Srbiji (2016)

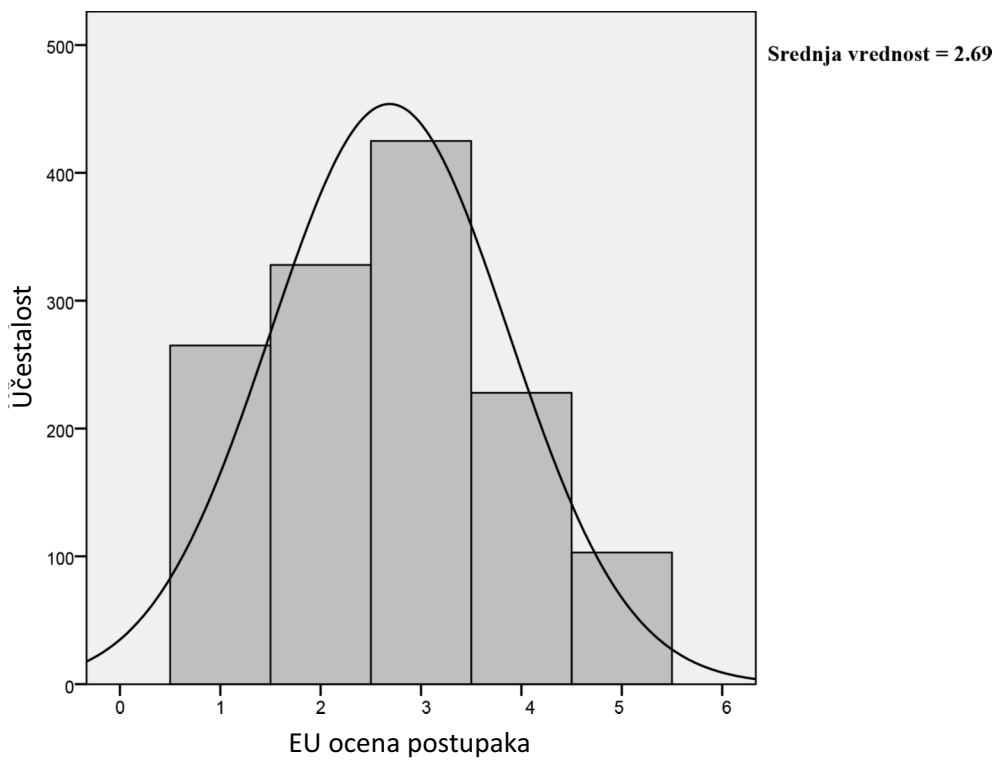

Histogram 3: Stavovi građana Srbije o postupcima Evropske unije prema Srbiji (2017)

Srednja vrednost = 2.69

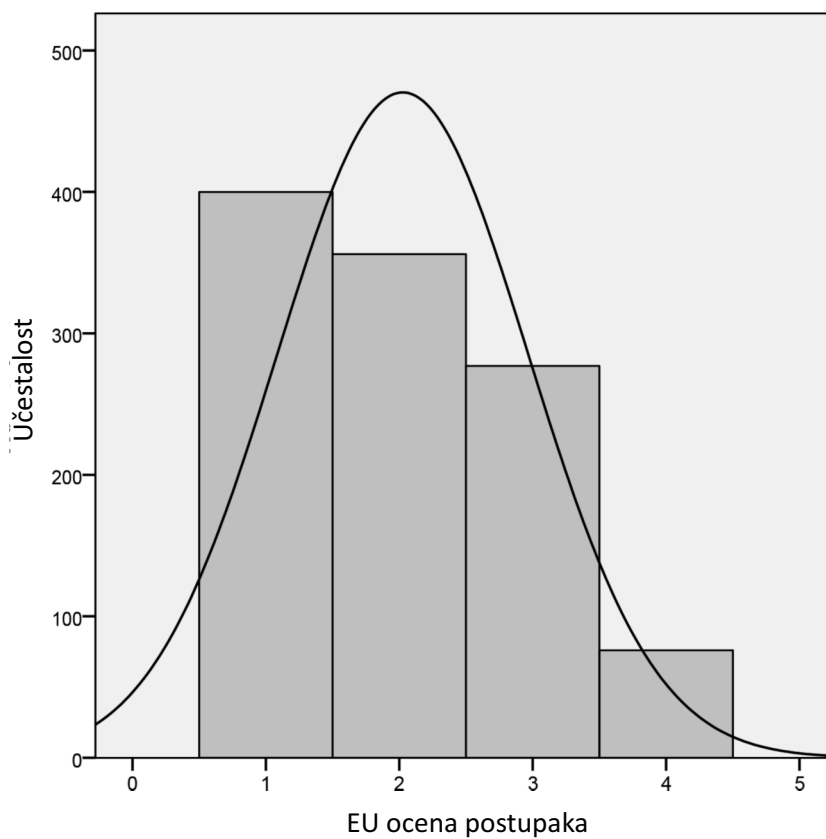

Histogram 4: Stavovi građana Srbije o postupcima Evropske unije prema Srbiji (2018)

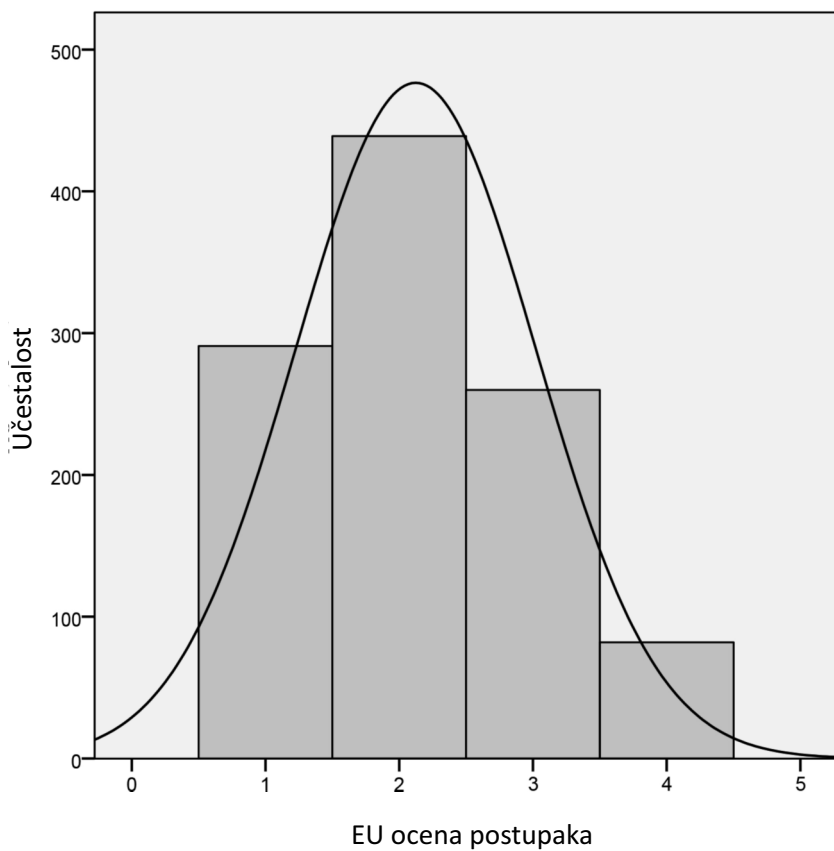
Histogram 5: Stavovi građana Srbije o zahtevima Evropske unije prema Srbiji (2015)

Srednja vrednost = 2.03

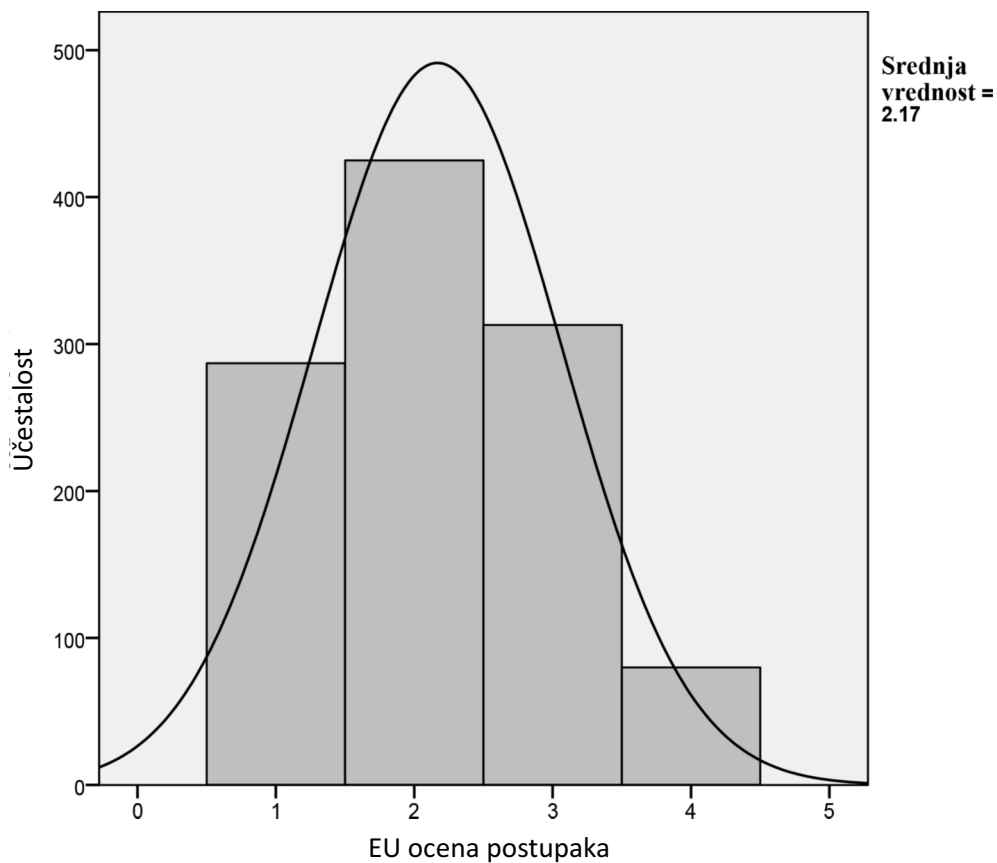

Histogram 6: Stavovi građana Srbije o zahtevima Evropske unije prema Srbiji (2016)

Srednja vrednost = 2.12

Histogram 7: Stavovi građana Srbije o zahtevima Evropske unije prema Srbiji (2017)

Histogram 8: Stavovi građana Srbije o zahtevima Evropske unije prema Srbiji (2018)

